

Науменко С. О.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу моніторингу та оцінювання
якості загальної середньої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОНЛАЙН ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено зміни, які відбулися в Україні та світі у процедурі сертифікаційного оцінювання випускників 2020 року внаслідок пандемії COVID-19. Окреслено чинники, які нині стоять на заваді переведення в Україні зовнішнього незалежного оцінювання з офлайн в онлайн формат. Висвітлено заходи переведення сертифікаційного оцінювання з офлайн формату в онлайн у середньостроковій перспективі.

Ключові слова: зовнішнє незалежне оцінювання; тести; онлайн формат; пандемія COVID-19.

The article highlights the changes that have taken place in Ukraine and around the world in the procedure of certification assessment of graduates in 2020 due to the COVID-19 pandemic. The factors that currently hinder the transfer of external independent assessment from offline to online format in Ukraine are outlined. Measures to transfer certification assessment from offline to online format in the medium term are highlighted.

Key words: external independent assessment; tests; online format; COVID-19 pandemic.

Зовнішнє незалежне оцінювання (далі – ЗНО) в Україні проводиться з метою «забезпечення прав осіб на рівний доступ до вищої освіти та оцінювання відповідності результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти, державним вимогам» [1]. ЗНО є об'єктивним інструментом сертифікаційного оцінювання здобувачів освіти та механізмом забезпечення прозорості вступу до закладів вищої освіти.

Базові закони освітнього права в Україні «Про освіту» (2017) та «Про повну загальну середню освіту» (2020) передбачають можливість використання ЗНО як форми оцінювання результатів навчання не лише на рівні профільної середньої освіти (повної загальної середньої освіти (11-го класу)), а й на рівні базової середньої освіти (9-го класу).

Технологія ЗНО передбачає виконання здобувачами освіти сертифікаційних завдань на паперових носіях без використання мережних засобів (офлайн формат).

У 2020 р. у зв'язку з пандемією COVID-19 відбулися глобальні зміни у соціально-економічному житті не лише окремо взятих країн, а й людства в цілому. Довготривалі карантинні заходи зумовили необхідність докорінного перегляду усталених принципів функціонування окремих суспільних галузей, зокрема, тих, що базуються на безпосередніх (контактних) та тривалих комунікаціях великої кількості суб'єктів.

З огляду на нові реалії, основними тенденціями реалізації у 2020 р. сертифікаційного оцінювання в світі стала відміна іспитів на рівні базової середньої освіти та проведення іспитів по завершенню повної загальної середньої освіти, які є вступними іспитами у заклади вищої освіти, у пізніші терміни та з посиленими заходами санітарної безпеки (носіння масок або респіраторів усіма учасниками тестування, дистанція між ними та ін.) [2, с. 49].

Зауважимо, що у 2020 р. жодна зарубіжна країна, так само, як і Україна, не перейшла на проведення іспитів з офлайн формату в онлайн, хоча така можливість активно дискутувалася.

Запровадження дистанційних технологій зовнішнього оцінювання здобувачів освіти є складним і довготривалим та потребує необхідності вирішення комплексу нормативно-правових, організаційно-педагогічних та технічних проблем. Це підтверджують і дослідження науковців Інституту освіти Національного дослідницького університету «Вища школа економіки» (Російська Федерація), які виділили дев'ять заходів переведення сертифікаційного оцінювання з офлайн формату в онлайн у середньостроковій перспективі:

1) «вирівнювання» населення до доступу до технічних засобів (в усіх регіонах країни має бути доступ до швидкісного інтернету, а кожна сім'я володіти комп'ютером, ноутбуком або планшетом, на якому можна проводити сертифікаційні іспити (в тому числі за рахунок безкоштовної оренди у держави технічних засобів, необхідних для проведення тестування);

2) підвищення комп'ютерної грамотності населення (усі учасники тестування (здобувачі освіти, спостерігачі (проктори)) мають володіти комп'ютерною грамотністю мінімум на базовому рівні). Для забезпечення цього заходу повинні проводитися не лише спеціальні заходи щодо підвищення загальної комп'ютерної грамотності учасників тестування, а й спеціальні тренінги для навчання учасників тестування роботі з онлайн-платформою, на якій буде проводитися сертифікаційне оцінювання;

3) розроблення нової процедури онлайн тестування, щоб результати тестування були об'єктивними, а тестові матеріали у безпеці;

4) розроблення нової онлайн-платформи для тестування, яка повинна передбачати: систему захисту тестових матеріалів від копіювання та академічного шахрайства; протоколи захисту і зберігання персональної інформації; систему прокторінгу, яка дозволяє ідентифікувати особу, що тестується, та спостерігає за здобувачами освіти під час іспиту; має бути оптимізована під всі технічні засоби, на яких може проводитися іспит;

5) розроблення правової бази для застосування онлайн платформи, де прописано правовий статус персональної інформації тестованих (здобувачів освіти), систему прокторінгу, дії адміністраторів тестування в разі виникнення технічних проблем (наприклад, через перебоїв в інтернет з'єднанні), покарання за поширення здобувачем освіти матеріалів тестування після або під час проходження тесту та ін.;

6) підготовку персоналу (спостерігачів / прокторів), які повинні знати як діяти в різних, в тому числі найнесподіваніших, ситуаціях;

7) встановлення порівнянності результатів онлайн та офлайн-версій іспиту.

При цьому потрібно враховувати, що тестові завдання в онлайн та офлайн форматах можуть по-різному функціонувати, навіть якщо вони виглядають однаково. Здобувачі освіти використовують різні стратегії поведінки під час тестування на папері й на комп'ютері, а зміна модальності введення тексту (рукописне написання чи друк на клавіатурі) вимагає різних когнітивних процесів й тому відбувається з різною швидкістю. Існує безліч факторів, які впливають на сумісність результатів іспитів в бланковій (паперовій) та комп'ютерній формах. Адже не всі тестові завдання можна просто перенести з паперового формату у цифровий. Як правило, виникає потреба внесення змін у тестові завдання, що може вплинути на їх складність. У міжнародній практиці є приклади іспитів, коли було доведено сумісність та несумісність їх офлайн і онлайн версій. Так, наприклад, «Тест на знання англійської мови як іноземної» (Test of English as a Foreign Language, TOEFL) тривалий час мав три версії: бланкову (паперову), комп'ютерну та онлайн. При цьому ні тести версій, ні завдання з них не порівнювалися між собою (вони відрізнялися), а порівнювалися лише результати тестованих;

8) забезпечення рівних можливостей для здобувачів освіти з особливими потребами;

9) запровадження електронного документообігу для проведення вступних компаній у заклади вищої освіти на ті спеціальності, які не вимагають додаткових випробувань [3].

Отже, основною умовою організації складання іспитів в режимі онлайн є забезпечення системи прокторінгу (ідентифікації учасників тестування і контролю за складанням іспиту) та захисту тестових матеріалів від копіювання. При цьому таке тестування може відбуватися двома способами: 1) тестування вдома (у здобувача освіти) з використанням домашнього стаціонарного комп'ютера (або ноутбука), підключеного до мережі інтернет та із системою прокторінгу; 2) тестування в комп'ютерних класах, наприклад, закладів загальної середньої освіти, де за адміністрування проведення іспиту відповідає адміністрація й викладачі закладу та спостерігачі (проктори) [3]. Важливою перевагою тестування вдома є те, що спостерігачі (проктори) можуть бути з різних регіонів країни.

Успішний досвід онлайн тестувань, що проводяться вдома (at home), отримано в Фінляндії (шкільний випускний іспит Finnish Matriculation Examination) та Сингапурі (іспит для вступу в Singapore Management University), а також компанією Служба освітніх тестувань (Educational Testing Service (ETS), яка з квітня 2020 р. запровадила онлайн іспити TOEFL iBT® Special Home Edition та GRE General Test at Home. При цьому організатори дистанційного тестування наголошують, що воно має відбуватися за певним чітким сценарієм та мати детальні описи відповідних процедур (наприклад, як здобувачу освіти зареєструватися на іспит, як він має поводитися під час його складання, технічні характеристики комп'ютера або ноутбука та ін.).

В умовах пандемії були внесені корективи до процедури сертифікаційного оцінювання випускників 2020 року й в Україні. Серед можливих заходів розглядалося скасування ЗНО, зміщення термінів його проведення, а також організація у онлайн форматі.

Скасування ЗНО, на думку Міністерства освіти і науки України (далі – МОН України), може створити значні корупційні ризики під час вступу до закладу вищої освіти і тому є неприпустимим [4].

Запровадження онлайн тестування було визнано МОН України передчасним, оскільки реалізація такого формату передбачає вирішення важливих організаційно-технічних проблем. Адже дистанційна технологія потребує запровадження низки заходів, пов'язаних із забезпеченням неупередженості й об'єктивності результатів ЗНО та дотриманням заходів безпеки (відсутністю у здобувачів освіти доступу до додаткових ресурсів, надійністю системи ідентифікації особи, що тестується, та ін.) [5, с. 60; 6].

Саме тому, у 2020 р. ЗНО в Україні було проведено у звичному режимі (офлайн), але зі зміщенням термінів та з дотриманням протиепідеміологічних заходів (в умовах карантину в Україні початок ЗНО було перенесено більш ніж на місяць: якщо у 2019 р. воно проходило з 21 травня по 11 червня [7], то у 2020 р. – з 25 червня по 17 липня [8]).

Потенційні проблеми проведення ЗНО дистанційно виявилися під час пробної сесії 2020 р. Передбачалося, що його учасники будуть заходити у свій кабінет, який розташовувався на сайті відповідного регіонального центру оцінювання якості освіти, завантажувати тестовий зошит і бланк відповідей з обраного предмету (предметів), виконувати завдання тестового зошита та вносити свої відповіді за допомогою «Сервісу визначення результатів», а потім через певний час отримувати свої результати. Проте вже під час першого іспиту виявилися значні технічні труднощі щодо підтримки функціонування сайту. Так, під час іспиту з української мови та літератури через надмірне навантаження на сайт виникли технічні проблеми внаслідок яких здобувачі освіти не могли зайти на сайт та завантажити тестовий зошит із запитаннями і бланк відповідей [9].

Через технічні проблеми із сайтом пробне тестування з української мови та літератури, яке проводилося 15 червня, було продовжено до 19 червня [9].

Серед основних перешкод переведення ЗНО в Україні з офлайн формату в онлайн є недостатній рівень забезпечення учасників комп'ютерами та ноутбуками з відповідними технічними характеристиками (як вдома, так і в закладах загальної середньої освіти), відсутність швидкісного інтернету в деяких населених пунктах та закладах загальної середньої освіти.

Достатньо низьким є і рівень цифрової грамотності населення. Так, згідно з даними всеукраїнського дослідження, яке у 2019 р. провело Міністерство цифрової трансформації України, 37,9% українців мають цифрові навички на рівні «нижче середнього», а 15,1% взагалі не володіють ними [10].

Відповідно до даних Державної служби статистики України у 2017/2018 навчальному році на один заклад загальної середньої освіти в середньому припадало 19 комп'ютерів. Тобто, один комп'ютер припадав на 12,5 здобувачів освіти (313 257 комп'ютерів на 16 180 закладів та 3 921 673 здобувачів освіти) [11, с. 15, 94].

У містах цей показник становив 14,8 здобувачів освіти на один комп'ютер, в селах – 9,2 здобувача. При цьому в селах нараховувалося 14% технічно несправних комп'ютерів, у містах – 10% та у селах було 68% комп'ютерів, яким понад 5 років, у містах – 56% [11, с. 94]. Також у селах 44,5% комп'ютерів не були підключені до інтернету, в містах – 27,4%.

За даними МОН України у 2019 р. в Україні нараховувалося 413 закладів загальної середньої освіти, в яких взагалі не було комп'ютерів, які б використовувалися в освітньому процесі [12]. Також в країні є велика кількість закладів загальної середньої освіти, де на один комп'ютер припадає більше ніж 10 здобувачів освіти. 12,1% закладів загальної середньої освіти Закарпаття та 19,3% Житомирської області взагалі не мають доступу до інтернету, а у половини українських закладів загальної середньої освіти швидкість інтернет-підключення становить менше 10 Мбіт/с, а це означає, що там неможливо використовувати інтернет для роботи з будь-яким освітнім контентом [12].

Згідно із дослідженнями 2020 р. 60,7% українських населених пунктів не мають підключення до швидкісного інтернету (17 тисяч з 28), з яких 65% сіл та 2% міст [13]. Понад 4,2 мільйона українців проживають в населених пунктах, де немає жодного провайдера зі швидкісним інтернетом [13]. Натомість навіть у тих селах, де підключення до інтернету є, воно не повністю покриває всю територію, а лише частково. Стосовно закладів загальної середньої освіти, то у 2020 р. 39% або 6 337 тисяч з них, переважно в селах та невеликих містах, не мали оптичного підключення [13; 14].

У 2020 р. дослідники Служби освітнього омбудсмена України провели онлайн-опитування (з 08 по 13 квітня) батьків дітей, які навчалися у закладах загальної середньої освіти, з метою: виявлення чи забезпечувалося право здобувачів на освіту під час карантину та яким чином і наскільки ефективно реалізовувалося це право; дослідження ситуації з організацією дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти; з'ясування проблем, які виникли у батьків та дітей, під час дистанційного навчання та отримання думок батьків щодо такого навчання [15, с. 1]. (З березня до травня (і червня) 2020 р. через пандемію COVID-19 в Україні тривав довготривалий карантин, внаслідок якого навчання в закладах загальної середньої освіти відбувалося у дистанційному режимі.)

Хоча результати опитування за визнанням авторів не є репрезентативними у сенсі соціологічного наукового дослідження (адже в онлайн-опитуванні взяли участь переважно батьки здобувачів освіти великих міст), воно висвітлює загальну тенденцію: лише 66,5% батьків вважають, що в їхній сім'ї є необхідне для забезпечення навчання дитини (дітей) комп'ютерне обладнання [15, с. 11]. Натомість 20,3% сімей зазначили, що частково мають таке обладнання, а 12,2% його не мають. При цьому батьки відзначили, що в їхній сім'ях розгорнулася справжня боротьба за комп'ютерне обладнання між батьками і дітьми та між самими дітьми та більшості з них для забезпечення навчання

свої дитини (дітей) довелося придбати необхідну комп'ютерну техніку [15, с. 11]. (Під час карантину більшість батьків також працювали дистанційно.)

При цьому 81,5% дітей використовувало для навчання мобільні телефони (смартфони), 45,6% – ноутбуки, майже 22,4% – планшети, 34,3% навчалися за стаціонарними домашніми комп'ютерами [15, с. 11].

87,3% сімей зазначили, що мають достатнє для дистанційного навчання інтернет-підключення [15, с. 10]. Лише у 3% сімей були перебої з підключенням до мережі інтернет. На думку дослідників цей показник є заниженим, адже через відсутність інтернету в багатьох населених пунктах батьки не мали змоги долучитися до опитування [15, с. 10].

Серед технічних проблем дистанційного навчання під час карантину, які назвали батьки, були: відсутність або застарілість комп'ютерного обладнання і програмного забезпечення в сім'ях та у вчителів; недостатній рівень ІКТ-компетенцій у вчителів та батьків; погана якість інтернет- та/або мобільного підключення [15, с. 12].

Основні пропозиції щодо організації дистанційного навчання стосувалися забезпечення рівного доступу до ресурсів та достатнього для навчання інтернет-покриття і мобільного інтернету для закладів освіти і країни, підвищення кваліфікації вчителів з організації дистанційного навчання та використання ІКТ, навчання дітей, вчителів та батьків безпеці роботи в інтернеті, оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти, забезпечення вчителів та здобувачів освіти технічними засобами для організації дистанційного навчання [15, с. 13].

Відповідно, першочерговими кроками у запровадженні онлайн тестувань в Україні мають стати: забезпечення достатньою кількістю і якістю комп'ютерів або ноутбуків закладів загальної середньої освіти і здобувачів освіти (в тому числі, наприклад, за рахунок безкоштовної оренди у держави); 100% доступ до швидкісного інтернету (понад 10 Мбіт/с) в усіх регіонах країни; підвищення рівня комп'ютерної грамотності населення. При цьому два останні завдання є

актуальними не лише під час переведення ЗНО в онлайн формат, а й взагалі в повсякденному житті сучасних українців (запис до лікаря, оплата комунальних платежів, придбання товарів та послуг в інтернеті).

Ключове значення має розроблення нової процедури онлайн тестування та платформи для його забезпечення, проведення спеціальних тренінгів для навчання учасників тестування роботі з цією платформою, проектування та апробація онлайн тестів, удосконалення нормативно-правової бази тощо.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні позитивного досвіду зарубіжних країн щодо застосування сертифікаційного оцінювання в режимі онлайн (наприклад, «at home»), стану та перспектив диджиталізації суспільного життя в Україні (зокрема, й за методологією Digital Economy and Society Index (DESI) за останні п'ять або десять років).

Список використаних джерел:

1. Загальна інформація. ЗНО/ДПА. *Український центр оцінювання якості освіти* : веб-сайт. URL: <https://testportal.gov.ua/zagalna-informatsiya-zno/> (дата звернення: 27.08.2020).
2. Науменко С. О. Вітчизняний та зарубіжний досвід реалізації сертифікаційного оцінювання здобувачів середньої освіти в умовах пандемії COVID-19. *Science and Practice: Implementation to Modern Society* : Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference (August 16-18, 2020). Manchester, Great Britain : Peal Press Ltd., 2020. P. 44-53. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721643/> (дата звернення: 27.08.2020).
3. Оценка различных вариантов проведения Государственной итоговой аттестации (в том числе, Единого государственного экзамена) в 2020 году с учетом международного опыта. *Институт образования НИУ ВШЭ*. Опубликовано 20.04.2020 года. URL: https://ioe.hse.ru/sao_ege (дата обращения: 27.08.2020).
4. МОН готове провести ЗНО у безпечних умовах, його скасування є неприпустимим і може створити корупційні ризики під час вступу – заява МОН. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. Опубліковано 15.06.2020 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-gotove-provesti-zno-u-bezpechnih-umovah-jogo-skasuvannya-ye-nepripustimim-i-mozhe-stvoriti-korupcijni-riziki-pid-chas-vstupu-zayava-mon> (дата звернення: 27.08.2020).

Оцінювання досягнень здобувачів загальної середньої освіти: сучасні виклики та перспективи : зб. наук. праць [за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (22 жовтня 2020 р., м. Хмельницький)]. Хмельницький : Видавництво ХОППО, 2020. 276 с.

---

5. Джурило А. До питання про вплив пандемії COVID-19 на системи освіти. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2020: глобалізований простір інновацій* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 28 травня 2020 р. / НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України ; за заг. ред. О. І. Локшиної. Київ ; Біла Церква : Авторитет, 2020. С. 58-60. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721112/> (дата звернення: 27.08.2020).

6. Школи. Дистанційне навчання. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <https://mon-covid19.info/schools> (дата звернення: 27.08.2020).

7. Визначено терміни проведення ЗНО-2019. *Український центр оцінювання якості освіти* : веб-сайт. Опубліковано 01.10.2018 року. URL: <https://testportal.gov.ua/vyznacheno-terminy-provedennya-zno-2019/> (дата звернення: 27.08.2020).

8. Новації, графік, предмети. ЗНО. *Український центр оцінювання якості освіти* : веб-сайт. URL: <https://testportal.gov.ua/novatsiyi-grafik-predmety/> (дата звернення: 27.08.2020).

9. Сайт пробного ЗНО онлайн ліг: що відбувається та як скласти тестування. *BBC News Україна* : веб-сайт. Опубліковано 15.06.2020 року. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-53047709?xtor=AL-73-%5Bpartner%5D-%5Bmeta.ua%5D-%5Bheadline%5D-%5Bukrainian%5D-%5Bbizdev%5D-%5Bisapi%5D&at_custom2=twitter&at_medium=custom7&at_custom3=BBC+UA&at_custom1=%5Bpost+type%5D&at_custom4=61AD04CE-AEE7-11EA-BAFB-BE054844363C&at_campaign=64 (дата звернення: 27.08.2020).

10. Більше половини українців не володіють базовими цифровими навичками – Мінцифри. *Інтернет свобода* : веб-сайт. Оприлюднено 24.12.2019 року. URL: <https://netfreedom.org.ua/article/bilshe-polovini-ukrayinciv-ne-volodiyut-bazovimi-cifrovimi-navichkami-mincifri> (дата звернення: 27.08.2020).

11. Загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади України : статистичний збірник. 2017 рік / відпов. за випуск О. О. Кармазіна. Київ : Державна служба статистики України, 2018. 134 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm (дата звернення: 27.08.2020).

12. Уряд спрямував 1 млрд грн на інтернетизацію та комп'ютеризацію українських шкіл, – Лілія Гриневич. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. Опубліковано 03.04.2019 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-spryamuvav-1-mlrd-grn-na-internetizaciyu-ta-kompyuterizaciyu-ukrayinskih-shkil-liliya-grinevich> (дата звернення: 27.08.2020).

Оцінювання досягнень здобувачів загальної середньої освіти: сучасні виклики та перспективи : зб. наук. праць [за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (22 жовтня 2020 р., м. Хмельницький)]. Хмельницький : Видавництво ХОППО, 2020. 276 с.

---

13. Троянов С. Дослідження: наскільки доступний швидкісний інтернет в Україні. *Nachasi* : веб-сайт. Опубліковано 30.07.2020 року. URL: <https://nachasi.com/2020/07/30/internet-research/> (дата звернення: 27.08.2020).

14. Третина шкіл в Україні не мають доступу до швидкісного інтернету. *Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України* : веб-сайт. Опубліковано 30.07.2020 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3073170-tretina-skil-v-ukraini-ne-maut-dostupu-do-svidkisnogo-internetu.html> (дата звернення: 27.08.2020).

15. Результати опитування батьків «Навчання дітей під час карантину». *Освітній Омбудсмен України* : веб-сайт. 18 с. URL: https://eo.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/Rezultaty-opytuvannia-22Navchannia-ditey-pid-chas-karantynu22.pdf?fbclid=IwAR0BgrSNMqPNlnklz7L9shTfYVNtTNuQ80gTcUIOdGnPa_btyzdKLI CFvHw (дата звернення: 27.08.2020).